

F. M. DOSTOIEVSKI



Crimă și pedeapsă



Traducere din limba rusă, note și comentarii
ANTOANETA OLTEANU

I

La începutul lui iulie, pe o vreme extraordinar de călduroasă, spre seară, un tânăr ieși pe înserate din cămăruța lui închiriată de pe ulița S...¹ și o porni agale pe stradă, oarecum nehotărât, spre podul K...²

Evitase cu succes întâlnirea pe scară cu gazda sa. Cămăruța lui se afla chiar în mansarda unei clădiri înalte, cu patru etaje, și semăna mai degrabă cu un dulap decât cu o locuință. Iar femeia care îi închiriasse apartamentul, în prețul căruia intrau și masa de prânz, și curățenia, se afla un nivel mai jos, locuind într-un apartament separat. De fiecare dată când cobora, trebuia să treacă inevitabil pe lângă bucătăria gazdei, a cărei ușă era permanent larg deschisă spre casa scării. Și, de câte ori trecea pe lângă ea, tânărul avea un sentiment de neliniște de care, de altfel, se rușina și mai apoi se încrunta. Era dator vândut gazdei și se temea să dea ochii cu ea.

Nu că ar fi fost prea fricos sau prea laș, ba dimpotrivă; dar, de la o vreme, se afla într-o stare de iritare și de încordare vecină cu ipohondria. Într-atât se închisese în sine și se îndepărtase de toți, că se temea

¹ Stradela Stoliarnii, unde a locuit și Dostoievski, atunci când a scris *Crimă și pedeapsă* (n.tr.).

² Podul Kokușkin, care traversează canalul Ekateriniński (n.tr.).

chiar de orice întâlnire, nu numai de aceea cu gazda sa. Își abandonase total orice treburi curente și nu mai voia să facă nimic. De fapt, nu se temea în niciun fel de gazdă, chiar dacă ea ar fi locuit vizavi de el. Dar să se oprească pe scară, să asculte toate lamentațiile legate de prostiile astea zilnice de care nu-i păsa, toate insistențele privind plata, amenințările, rugămințile și, din această pricină, eschivările lui, scuzele, minciunile – ei, nu, mai bine să te strecorei cumva, ca o pisică, pe scară și să te faci nevăzut.

De fapt, de această dată, groaza de a-și întâlni creditoarea îl miră când ieși în stradă.

„La ce treabă vreau eu să mă bag și, în același timp, de ce prostii mă tem eu! İși spuse zâmbind ciudat. Hm... da... omul e în stare să facă orice și-i scapă totul printre degete, și asta numai din cauza lășității... asta deja e axiomatic... E interesant de știut, oare de ce se tem cel mai mult oamenii? Se tem cel mai tare de un pas nou, de un nou cuvânt al lor... Când, de fapt, trăncănesc cam mult. Și de aceea nici nu fac nimic, numai trăncănesc. Mă rog, putem spune și așa: trăncănesc tocmai pentru că nu fac nimic. În ultima lună, așa de tare m-am deprins cu trăncăneala, stând cu ochii-n tavan cu zilele și tot gândind... la cai verzi pe pereți. Ei, și de ce am plecat eu acum? Oare sunt capabil de așa ceva? Oare e într-adevăr ceva serios? Nu e deloc serios. Așa că mă amuz și eu de dragul fantazării, în joacă! Ei, și las' să fie și în joacă!”

Afară era o arșiță îngrozitoare, și mai era și zăpușeală, peste tot numai var, schele, cărămizi, praf și duhoarea aceea specifică, de vară, bine cunoscută petersburghezilor care nu au nicio posibilitate de a-și închiria o locuință de vacanță; toate acestea îi lovira

dintr-odată nervii tânărului, și așa întinși la maximum. Iar duhoarea insuportabilă din crâșmele aflate în număr mare în această parte a orașului, ca și bețivii care-i ieșeau în cale la tot pasul, chiar dacă erau zi de lucru, completau coloritul respingător și trist al tabloului. Fiindcă veni vorba, tânărul era extraordinar de bine făcut, cu niște ochi minunați, de culoare închisă, cu părul blond-închis, având o înălțime peste medie, subțirel și bine făcut. Dar, în curând, căzu parcă într-un fel de meditație profundă, mai bine zis, parcă într-un fel de uitare de sine, și o porni mai departe fără a mai băga în seamă ce era în jur, chiar nedorind să observe nimic. Din când în când, bolborosea ceva încetșor, din cauza deprinderii sale de a monologa, așa cum tocmai admisese chiar el. În acest moment chiar recunoștea că uneori gândurile i se amestecă în cap și că este foarte slăbit: nu mâncase de două zile aproape nimic.

Era atât de prost îmbrăcat, că un alt om, chiar unul obișnuit, s-ar fi rușinat să iasă pe stradă, ziua, în asemenea zdrențe. Însă cartierul era de așa natură, încât nimeni nu s-ar fi mirat de vestimentația cuiva. Apropierea Pieții Sennaia¹, abundența anumitor instituții și, mai ales, predominanța unei populații formate din muncitori și meseriași, concentrate în aceste străzi și ulicioare de mijloc ale Petersburgului, aduceau uneori câte o pată de culoare în panorama generală prin asemenea subiecte, și ar fi fost chiar ciudat să te uimească vederea unui asemenea

¹ Piață veche din Sankt-Petersburg, în care se comercializa inițial fân (după cum îi spune numele), devenită, în secolul al XIX-lea, o zonă predilect frecventată de săraci, vagabonzi și negustorii care vindeau vechituri și obiecte de proastă calitate (n.tr.).

personaj. Dar atâta dispreț plin de venin se adunase în sufletul tânărului, încât, în pofida sensibilității sale, se rușina prea puțin de zdrențele în care ieșise pe stradă. Ar fi fost altceva dacă s-ar fi întâlnit cu niște cunoscuți sau cu foștii săi colegi, pe care nu-i plăcea deloc să-i vadă... Dar, când un bețiv, despre care nu se știa unde și de ce era dus pe stradă într-o căruță enormă, la care fusese înhămat un cal de povară uriaș, îi strigă: „Hei, tu, pălărier neamț!“ și începu să urle în gura mare, arătând cu mâna spre el, tânărul se opri deodată și duse mâna febril la pălărie. Era o pălărie înaltă, rotundă, de la Zimmerman¹, dar uzată de tot, acum decolorată, numai găuri și pete, fără boruri și cu un colț turtit într-o parte, de o manieră dezgustătoare. Dar fu cuprins nu de rușine, ci de un alt sentiment ce semăna chiar cu groaza.

– Știam eu! bolborosea el tulburat, știam eu! Și asta este și mai respingător! Uite, o asemenea prostie ca asta, un mărunțiș neînsemnat și tot planul poate fi dat peste cap! Da, e o pălărie care iese prea tare în evidență... E ridicolă, de aceea și iese în evidență... La zdrențele mele ar fi mers mai bine o șapcă, orice porcărie veche, dar nu monstruozițata asta. Nimeni nu poartă așa ceva, ești remarcat de la o poștă, ești ținut minte... Mai important este că mai târziu își vor aduce aminte de tine, și iată o probă. În situația aceasta ar trebui să treci cât mai neobservat... Mărunțișurile, mărunțișurile sunt importante!... Uite, mărunțișurile astea te distrug de fiecare dată...

Nu avea mult de mers; chiar știa câți pași erau de la poarta casei lui: fix șapte sute treizeci. Odată

¹ În secolul al XIX-lea, magazin celebru de pălării, situat pe Nevski Prospekt, al unui fabricant de pălării la modă (n.tr.).

i-a numărat, pe când se săturase de atâta visare. Pe atunci, nici măcar nu credea în aceste visuri ale sale, enervându-se numai de cutezanța lor nerușinată, dar ademenitoare. Însă acum, după o lună, deja începuse să le privească altfel și, în pofida monologurilor tot mai enervante despre propria neputință și indecizie, visul „nerușinat“ începuse oarecum să fie considerat posibil, deși încă nu credea în el. Acum chiar se ducea să testeze această posibilitate și, cu fiecare pas, emoția îi creștea din ce în ce mai tare.

Cu inima cât un purice și tremurând febril, se apropie de o casă nu prea mare, ai cărei pereți dădeau unul spre canal, iar altul, în strada N.¹ Casa aceasta era împărțită în mai multe cămăruțe și locuită de mici întreprinzători – croitori, lăcătuși, bucătărese, tot felul de germani, fete care trăiau pe cont propriu, mici funcționari și așa mai departe. Prin ambele aripi și curți ale casei tot mișunau oameni care intrau și ieșeau. Existau aici trei sau patru portari. Tânărul era foarte mulțumit că nu dăduse peste niciunul dintre aceștia și se strecură pe neobservate pe scară. Scara era întunecoasă și îngustă, de serviciu, dar el deja știa și studiasse totul, și-i plăceau circumstanțele acestea: într-un asemenea întuneric nu avea de ce să-i fie frică de vreo privire curioasă. „Dacă mă tem în acest moment, atunci cum ar fi dacă, într-adevăr, aş ajunge chiar să fac treaba până la capăt?“... îi trecu prin minte involuntar, urcând la etajul al treilea. Îi tăiară calea niște soldați în rezervă care făceau pe hamalii, scoțând mobila dintr-un apartament. Știa deja că în acest apartament trăia un german cu familia

¹ Poate fi vorba de străzile Sadovaia sau Gorohovaia, care dădeau în canalul Ekaterininski (n.tr.).

lui, un funcționar: „Probabil, germanul acesta se mută de aici și, prin urmare, la etajul trei, pe scara aceasta și pe acest coridor, va fi locuit, pentru o vreme, numai apartamentul bătrânelor. Asta e bine... pentru orice eventualitate...“, își spuse el din nou și sună la ușa femeilor. Clopoșelul răsună slab, de parcă ar fi fost făcut din tablă, nu din aramă. În micile apartamente identice ale acestor case, soneriile sunt aproape la fel. Uitase deja sunetul acestui clopoșel și acum clinchetul acesta specific parcă îi reamintise ceva și i se conturase clar în minte... Tresări îngrozitor, așa de slăbiți îi erau nervii. După un timp, ușa se întredeschise, lăsând un mic spațiu: locatara îl privea pe cel nou-venit cu evidentă suspiciune, din întuneric i se zăreau doar ochișorii strălucitori. Dar, după ce văzu pe coridor mai mulți oameni, prinse curaj și descuie ușa. Tânărul intră în antreul întunecos, mărginit de un paravan în spatele căruia se afla o bucătărie micuță. Bătrâna stătea în fața lui fără să scoată un cuvânt și îl privea întrebătoare. Era mărunțică, uscățivă, de vreo șaiszeci de ani, cu ochișori pătrunzători și răutăcioși, cu un nas mic, ascuțit și având capul gol. Părul blond-spălăcit, ușor cărunț, era extrem de uleios. Pe gâtul ei subțire și lung, ce semăna cu un picior de găină, era înfășurată un fel de cârpă de flanel, iar pe umeri, în pofida caniculei, flutura o cațaveică de blană, zdrențăroasă și îngălbenită. Bătrânica tușea întruna și scrâșnea. Probabil că tânărul o privise într-un fel anume, pentru că în ochii ei licări din nou aceeași suspiciune.

— Raskolnikov, student, am fost la dumneavoastră acum o lună, se grăbi să bolborosească tânărul,

aplecându-se ușor; după ce-și aduse aminte că trebuie să fie mai politicos.

— Țin minte, tăicuțule, țin minte foarte bine că ai fost, începu să rostească foarte clar bătrânica, neluându-și o clipă de la el ochii întrebători.

— Așa deci... și din nou, pentru aceeași trebușoară..., continuă Raskolnikov, după ce se tulbură puțin, uimit fiind de suspiciunea bătrânei.

„Poate totuși este așa de fiecare dată, dar nu am observat acest lucru“, îi trecu prin minte cu o senzație neplăcută.

Bătrânica tăcu, parcă furată de gânduri, mai apoi se trase într-o parte și, arătând spre ușa camerei, spuse, făcându-i loc musafirului:

— Intrați, tăicuță.

Cămăruța mică în care intrase tânărul, cu tapet galben, mușcate și perdele de muselină la ferești, era atunci puternic luminată de soarele amurgului. „Și atunci, probabil, va lumina la fel soarele!“..., îi trecu prin minte, parcă într-o doară, lui Raskolnikov, cântărind rapid din priviri întreaga cameră, pentru a analiza și a reține, în măsura posibilului, toate detaliile. Dar în cameră nu era nimic deosebit. Mobila, foarte veche, din lemn galben, cuprindea o canapea cu un spătar uriaș, curbat, o masă de o formă ovală în fața canapelei, o măsuță de toaletă cu oglindă amplasată pe peretele dintre ferestre, scaune de-a lungul pereților, două-trei tablouri de doi bani, în rame galbene, ce înfățișau domnișoare germane cu pășări în mâini — acesta era tot mobilierul. Într-un colț, în fața unei mici icoane, ardea o candelă. Totul era foarte curat: și mobila, și rafturile erau perfect lustruite; totul strălucea. „E rodul muncii Lizavetei, se gândi

tânărul. Numai la văduvele rele și bătrâne se poate vedea așa ceva“, continuă Raskolnikov în sinea sa, aruncând curios o privire asupra perdeleței din stambă, acoperind ușa ce dădea în a doua cămăruță, pe care nu o văzuse încă, unde se aflau paturile bătrânelor și comoda. Tot apartamentul era format din aceste două camere.

– Cu ce vă pot fi de ajutor? rosti cu severitate bătrânica, intrând în cameră și oprindu-se, după obicei, drept în fața lui, pentru a-l privi chiar în ochi.

– Am adus un amanet, uitați! Și scoase din buzunar un ceas de argint plat, vechi.

Pe spatele lui era desenat un glob. Lănțicul era din oțel.

– Dar și primului amanet i-a venit sorocul. S-a depășit luna cu vreo trei zile.

– O să vă dau dobândă pentru încă o lună, mai aveți puțină răbdare.

– Păi tocmai asta e problema cu bunăvoința mea, să mai am răbdare sau să vând imediat obiectul dumneavoastră.

– Aș putea primi mai mult pe el, Aliona Ivanovna?

– Păi dacă vii cu mărunțișuri, tăicuță! Să îți minte, n-au nicio valoare. Pentru ineluș, data trecută, v-am dat două băncuțe, dar poți să cumperi unul nou de la bijutier cu o rublă și jumătate.

– Dați-mi patru ruble, o să-l răscumpăr, a fost al tatălui. O să primesc în curând bani.

– O rublă și jumătate cu dobânda înainte, dacă vreți în aceste condiții.

– O rublă și jumătate! exclamă tânărul.

– Cum doriți.

Și bătrâna îi întinse ceasul. Tânărul îl luă, dar se supără așa de tare, încât voi chiar să plece; însă imediat se răzgândi, când își aminti că nu mai are ce face și că venise, de fapt, pentru altceva.

– Dați-mi-le! spuse el nepoliticos.

Bătrâna băgă mâna în buzunar după chei și se duse în camera cealaltă, în spatele perdelei. Raskolnikov, rămas singur în mijlocul camerei, trăgea cu urechea plin de curiozitate și-și imagina ce face. Se auzea cum descuia comoda. „Probabil, este sertarul de sus, își zise. Probabil că ține cheile în buzunarul din dreapta... Toate pe aceeași legătură, pe un inel din oțel... Și o cheie este mai mare decât celelalte, de trei ori mai mare, cu un capăt zimțat, desigur, nu e de la comodă... Probabil este vorba de vreo casetă sau de vreun cufăr... Tare interesant. Cuferele au asemenea chei... Dar, de fapt, ce mârșav e totul...“

Bătrânica reveni.

– Uite, tăicuță: dacă pe lună face câte o grivnă¹ de rublă, atunci pentru o rublă și jumătate revin cincisprezece copeici, pe o lună înainte. Iar pentru cele două ruble de dinainte se mai calculează la fel în avans douăzeci de copeici. În total, treizeci și cinci. Înseamnă că acum, pentru ceasul dumneavoastră, o să primiți o rublă și cincisprezece copeici. Uite, luați banii.

– Cum?! Deci acum a rămas o rublă și cincisprezece copeici!

– Chiar așa.

Tânărul nu mai dori să se certe și luă banii. O privi pe bătrână și nu se grăbi deloc să plece, de parcă

¹ Unitate monetară folosită din Rusia veche, echivalentă cu 10 copeici (sinonim *grivennik*; n.tr.).